

نسخه های خطی رباعیات مؤمن یزدی چگونه یافت شد؟

حسین مسرت را بیشتر با پژوهش هایش در زمینه یزدشناسی می شناسند.

او در دوم شهریور ۱۳۳۹ در یزد متولد شد و در سال ۱۳۷۴ تحصیلات دانشگاهی خود را در رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور تفت به پایان رساند. وی در حال حاضر دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی از دانشگاه تاجیکستان است. از مسرت تاکنون ۲۰ عنوان کتاب و ۴۰۰ مقاله به چاپ رسیده است. *رباعیات مؤمن یزدی* نیز چندی پیش به تصحیح این پژوهشگر از سوی مرکز پژوهشی میراث مکتوب منتشر شد. گفت و گویی که در ادامه می خوانید به بهانه انتشار این رباعیات است.

***

رباعیات مؤمن حسین یزدی چندی پیش به تصحیح شما، از سوی مرکز پژوهشی میراث مکتوب منتشر شد. درباره مشخصات این دیوان و نسخه هایی که بر پایه آن تصحیح اثر صورت گرفت، توضیح بفرمایید.

دیوان مؤمن حسین یزدی شامل ۸۵۰ رباعی است. در حدود سال ۱۳۶۵ که در زمینه تصحیح دیوان وحشی بافقی کار می کردم، در پایان یکی از نسخه های خطی این دیوان تصادفاً متوجه شدم که یک جُنگ رباعی، انتهای دیوان وحشی بافقی است. وقتی چند شعر را بررسی کردم متوجه شدم که این اثر رباعیات مؤمن حسین یزدی است و هیچ مشخصاتی از آن در فهرست های نسخه های خطی و ریز فیلم ها نیست. این نسخه، مجموعه بسیار خوبی از کتابخانه بریتانیا بود. پس از آن اقدام به گردآوری دیگر نسخه های مؤمن حسین کردم و این دیوان را پس از تصحیح در سال ۱۳۹۱ به مرکز نشر میراث مکتوب دادم. این متن بر اساس چهار نسخه کامل و ۱۲ نسخه ناقصی که از آن وجود داشت تصحیح شد و در مقدمه نیز پس از بررسی زندگی آثار و افکار مؤمن به جایگاه او در سیررباعی عصر صفوی اشاره شده است.

درباره ویژگی های نسخه هایی که از آن برای تصحیح استفاده کردید کمی سخن بگویید.

چهار نسخه کامل در ایران از دیوان مؤمن یزدی یافت شد و البته یک نسخه خوب و کامل در کتابخانه خدابخش هند است که دسترسی به آن نسخه امکان پذیر نبود. متأسفانه این کتابخانه همکاری لازم را با پژوهشگران ندارد و به ناچار از این نسخه صرف

نظر شد تا زمانی که فرصتی دست دهد و سفری به هند شود و نسخه در آنجا مقابله شود. نسخه‌ی اساس این دیوان چهار نسخه است که تمامی نسخه‌ها در کیفیت بالایی بودند. نسخه‌های موجود در کتابخانه مجلس، کتابخانه ملی و نسخه‌ی بریتانیا در کنار یکدیگر توانستند دیوان را کامل کند و نمی‌توان گفت یکی از این نسخه‌ها بر نسخه‌ی دیگر ارجحیت دارد. این دیوان از مجموع این نسخه‌ها تشکیل شد. برخی از رباعیات در نسخه‌های مکرر بود و اصل را در نسخه‌های قدیمی‌تر گذاشتم.

با توجه به تحقیقاتی که درباره‌ی مؤمن یزدی انجام داده‌اید، این شاعر در چه قالب‌های دیگری صاحب اثر بوده است و آیا توانمندی اش در سایر قالب‌ها با رباعی برابری می‌کند؟

مؤمن جزو شعرایی است که چهار پنج غزل دارد با تعداد کمی قطعه. یعنی مجموعه اشعار غیر رباعی او به بیش از ۱۰۰ بیت نمی‌رسد. اگر به نسخه‌ی هند دسترسی می‌یافتیم، شاید تعداد رباعیات به ۹۰۰ می‌رسید. زیرا هر جُنْگی یا مجموعه که یافته شد، اختلافاتی از نظر تعداد رباعی داشت. زمانی که کتاب در دست حروفچینی بود، نسخه‌ی دیگری که آن هم ناشناس باقی مانده بود با لطف رباعی پژوه سرشناس آقای سید علی میرافضلی به دست این جانب رسید و به سایر نسخ افزوده شد و دیوان دوباره تصحیح شد.

با این گفته‌ی شما مؤمن را باید از رباعی سرایان خوب در تاریخ ادبیات ایران دانست.

مؤمن در زمره‌ی شعرای عصر صفوی شاعر سرشناسی محسوب می‌شود، ولی تاکنون مجموعه رباعیات این شاعر به چاپ نرسیده بود و از لحاظ تعداد جزء نادر شعرایی است که فقط رباعی سروده است. تعداد رباعی ضعیف در دیوان مؤمن یزدی کم است. مؤمن شاعری است که به جرأت می‌توان گفت رباعیات زیبا بسیار دارد.

کمتر شاعری را در عصر صفوی می‌بینیم که در قالب رباعی شعر سروده است و شاید مؤمن یزدی از معدود شاعرانی است که سمت قالب‌های رایج عصر صفوی نرفته است. حال اگر شعر مؤمن را در گونه‌های شعر آن دوره بررسی کنیم، از نگاه شما در کدام سبک شعری می‌گنجد.

مؤمن سبک رایج عصر خود را رعایت کرده است، ولی زیر بار تغنن‌های عصر صفوی نرفته است. یکی از دلایل این موضوع این است که رباعی جای آن تغنن نیست و شاعر ناچار است دنیایی از معانی را در چهار مصراع بگوید. شعر مومن آینه‌ی روزگار خودش است. برای مثال می‌گوید که هرچند دوست دارم به هند بروم، ولی به دلایلی نرفته است. به بسیاری از مکان‌ها مانند ابرقو و شیراز و مشهد که رفته است در اشعارش بازتاب دارد، برخلاف شعرایی که تاریخ‌گویی در شعرشان نیست و می‌توان شعر آن‌ها را در قرن هشتم و حتی ششم هم گنجانده. مؤمن تابع شعرای عصر صفوی است، ولی اسیر تغنن‌های سبک هندی نیست.

با توجه به همانندی مؤمن یزدی و خیام در سرودن رباعی، تا چه اندازه مؤمن از خیام متأثر است؟

مؤمن با فلسفه مخالف بوده است و بیشترین تحت‌تأثیر شیوه و افکار عرفی شیرازی است و می‌توان این تأثیرات را در مجموعه رباعیات او دید.

با سپاس در پایان درباره‌ی دیوان غیاث‌الدین نقش‌بند یزدی که اخیراً تصحیح کرده‌اید، کمی صحبت کنید.

غیاث نقش‌بند یزدی، معروفیت او به نقش‌بندی به دلیل کار بر روی پارچه ترمه است. او از هنرمندان نامی ایران در عصر صفوی است که توسط دربار شاه عباس به اصفهان فراخوانده می‌شود. غیاث نقش‌بند به غیر از اینکه در این هنر مهارت داشته، در شاعری هم

توانا بوده است و تا شعرش منتشر نشده بود، این هنر او پنهان مانده بود. تنها نسخه موجود دیوان غیاث در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران وجود داشت و این جانب آن نسخه را اساس قرار داده و اشعار دیگری که از غیاث در تذکره های گوناگون بود از تذکره ها استخراج و دیوان او در سلسله انتشارات اندیشمندان یزد در اسفند سال ۱۳۹۳ به چاپ رسید.

منبع: موسسه پژوهشی میراث مکتوب